

Vad är det?

Den akademiska friheten innefattar forskning, utbildning och förmedling av vetenskaplig kunskap. Den gäller enskilda forskare, lärare och studenter, men också forskargrupper, institutioner, lärosäten och forskningsinstitut. För studenter kan den akademiska friheten delas upp i fyra faktorer:

- Frihet att välja utbildning
- Frihet att ställa kritiska frågor
- Frihet att utöva inflytande
- Frihet att organisera sig.

Samhällsnytta

Den akademiska friheten möjliggör mer banbrytande forskning och effektivare kompetensförsörjning. Den bidrar till att nya idéer och tekniker kan utvecklas och spridas, även om de strider mot äldre tankesätt.

Genom att tillåta en stor variation av utbildningsinriktningar, baserad på forskarnas bedömningar och studenternas efterfrågan, ökar chanserna att morgondagens arbetskraft blir redo för möjligheter som i dagsläget är svåra att förutse.

Nuläge

Den akademiska friheten i Sverige är stark, men det formella skyddet är svagt. Det finns en tradition av att respektera den akademiska friheten, men det finns inga garantier för att framtida politiker delar samma värden.

En ideologiskt driven regering med riksdagsmajoritet skulle i princip kunna byta ut samtliga lärosätesledningarna och detaljstyra all högre utbildning för att den ska passa den egna världsbilden.

Förslag

1. Befria examensordningen. Idag styrs många utbildningar i detalj genom examensordningen, som är en bilaga till högskoleförordningen. Regeringen kan egenhändigt lägga till nya krav för samtliga högskoleutbildningar. Ansvar för examensordningen bör föras över till en myndighet, för att minska möjligheten för regeringen att detaljstyra.

2. Inför ett grundlagsskydd. Idag är forskningens frihet grundlagsskyddad, men inte utbildningens frihet. Genom att utöka grundlagsskyddet skulle det bli svårare att införa nya lagar som minskar den akademiska friheten.

3. Se över myndighetsformen. De statliga universiteten och högskolorna är myndigheter som lyder direkt under regeringen. Genom att utveckla myndighetsformen kan oberoendet öka, precis som för domstolar, Riksbanken eller Riksrevisionen.

4. Öka medvetenheten. Nya lagförslag som påverkar kommuner och regioner ska analyseras utifrån hur det påverkar självstyret. På samma sätt borde utredningar som påverkar akademin ha en analys av hur de påverkar den akademiska friheten, genom ett tillägg i förordningen om konsekvensutredningar (2024:183).

5. Stärk det kollegiala inflytandet. De senaste decennierna har allt fler beslut flyttats från forskare, lärare och studenter, till lärosätesledningarna. En politiskt tillsatt rektor kan styra hela verksamheten betydligt mer än för 20 år sedan. Ställ högre krav på att hela kollegiet ska involveras i beslutsfattandet.